

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВІДОБРАЖЕННЯ В ОБЛІКУ РЕЗЕРВІВ НА ПОКРИТТЯ МОЖЛИВИХ ВТРАТ ЗА БАНКІВСЬКИМИ КРЕДИТАМИ

© Борщук І. В., 2017

У статті розглянуто основні аспекти відображення в обліку резервів на покриття можливих втрат за кредитами комерційних банків як інструментарію для оцінки ризиків банківської діяльності загалом. Розглянуто дискусійні аспекти визначення сутності і призначення резервів за кредитними операціями банків. Аргументовано доцільність використання гнучкішого підходу до визначення та відображення в обліку резервів на покриття можливих втрат за кредитами в умовах підвищеного ризику неплатоспроможності позичальників та неповернення позик.

Ключові слова: резерви, облік, банківські кредити, оцінка, кредитний ризик, платоспроможність, фінансовий стан позичальника.

I. V. Borshchuk

Lviv Polytechnic National University

PROBLEMATIC ASPECTS OF THE ACCOUNTING FOR RESERVES TO COVER POSSIBLE LOSSES ON BANK CREDITS

© Borshchuk I. V., 2017

The article discusses the main aspects of recording reserves for possible losses on loans to commercial banks as a tool for risk assessment of banking in general. Considered controversial aspects of determining the nature and purpose of reserves on credit operations of banks. Argued the feasibility of using a more flexible approach to determining and recording of reserves for possible losses on loans in high risk of default and insolvency of the borrowers loans. The purpose of the article is to study the characteristics of the formation of reserves for possible losses on credit operations of banks and rationale for the use of certain developments to develop modern methods of banking account.

The issue of recording reserves to cover possible losses on active operations of commercial banks, including loans relevant to domestic economic research with limited available resources and credit, and deteriorating quality of loan portfolios. Banks to determine the actual amount of regulatory risk-based capital in its work is required to assess the quality of all its assets, including loans granted as well as identify possible losses on credit operations is accounted for. Provisions for loans are special provisions which reduce the carrying value of assets and the need for the formation of which is caused by impairment of such assets. Provision for possible losses on credit operations of banks caused by the credit risk is the risk of total or partial non-payment by the borrower interest and principal on credit transactions. In the financial crisis of the banking system and significant deterioration in the financial condition of borrowers and increase the cost of credit increases the risk of loan default, which makes the research relevant to account provisioning for possible losses on credit operations of banks.

Key words: reserves, accounting, bank loans, valuation, credit risk, liquidity, financial condition of the borrower.

Вступ. Банківські установи, як активні учасники кредитного ринку, зіштовхуються із чималою кількістю ризиків, які безпосередньо впливають на показники фінансового стану банків,

зокрема прибутковості та ліквідності. Ризики в банківській діяльності зумовлені специфікою операцій, що здійснюються в умовах ринкових відносин, та означають імовірність одержання доходів, менших від очікуваних, а також зниження вартості активів. Особливої актуальності це твердження набуває в умовах фінансової кризи та нестабільності в банківській сфері сьогодні, що зумовлене високим рівнем неплатоспроможності клієнтів банків, і фізичних осіб, і суб'єктів господарювання. Підвищені банківські ризики призводять до значних фінансових утрат і, як наслідок, до банкрутства банків. Для того, щоб певним чином зменшити можливі збитки, банківські установи формують резерви на відшкодування втрат за наданими кредитами та іншими активами у національній та іноземній валютах з урахуванням основних вимог міжнародних стандартів фінансової звітності, рекомендацій Базельського комітету з банківського нагляду.

Розмір сформованого резерву великою мірою впливає на дотримання банками основних економічних нормативів діяльності відповідно до Інструкції про регулювання діяльності банків в Україні. Дотримання банками зазначених нормативів контролюється Національним банком з метою забезпечення стабільної діяльності банків та своєчасного виконання ними зобов'язань перед вкладниками, а також запобігання неправильному розподілу ресурсів і втраті капіталу через ризики, які притаманні банківській діяльності. Формування резервів під нестандартну заборгованість потребує акумуляції певної частини ресурсів банку на спеціальних рахунках з метою їх використання для компенсації втрат від неякісних банківських позичок. З огляду на це процеси резервування безпосередньо пов'язані з формуванням банківських витрат.

Постановка проблеми. Проблематика відображення в обліку резервів на покриття можливих втрат за активними операціями комерційних банків, зокрема кредитами, є актуальною для вітчизняних економічних досліджень в умовах обмеженості доступних джерел і кредитних ресурсів, а також погіршення якості кредитних портфелів. Визначаючи реальний розмір регулятивного капіталу, банки зобов'язані постійно оцінювати якість усіх своїх активів, зокрема наданих кредитів, а також визначати можливі втрати за кредитними операціями та відобразити їх в обліку. Резерви за кредитами є спеціальними резервами, які зменшують балансову вартість активів і необхідність формування яких спричинена зменшенням корисності таких активів.

Резерв для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків зумовлений кредитними ризиками, тобто ризиками повної або часткової несплати позичальником відсотків і основного боргу за кредитними операціями. В умовах фінансової кризи банківської системи, а також істотного погіршення фінансового стану позичальників і зростання вартості кредитних ресурсів, збільшуються ризики неповернення кредитів, що робить актуальним дослідження відображення в обліку формування резервів на можливі втрати за кредитними операціями банків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Висвітленню особливостей формування резервів на покриття можливих втрат за банківськими кредитами присвячені наукові праці таких вчених, як О. Г. Коренєва [6], Т. Д. Косова [7], О. І. Скаско, О. Я. Ворожбит [8], О. В. Сідак, Г. П. Табачук [5], Г. О. Хімчук [9] та інші. В їхніх працях розглянуто різні підходи до оцінки кредитоспроможності позичальників, особливостей формування спеціальних резервів відповідно до міжнародних стандартів та світового досвіду банківської діяльності. На думку Г. П. Табачук, формування резервів на покриття втрат за кредитними операціями є одним із найголовніших інструментів управління ризиком за активними операціями комерційних банків [5]. Увагу вчених також привертають теоретико-методичні підходи і практичні рекомендації щодо оцінювання та відображення в обліку кредитного ризику у вітчизняних банках, впровадження ними кредитного андеррайтингу.

Мета статті. Дослідження особливостей формування резервів на можливі втрати за кредитними операціями банків та обґрунтування доцільності використання окремих напрацьованих для вироблення сучасних методик обліку банківських операцій.

Виклад основного матеріалу. Формування резерву під кредитні ризики розглядають як один із найважливіших способів підвищення надійності комерційних банків. Економічна суть

резервування полягає в нагромадженні частини коштів банку задля компенсації можливих втрат за кредитами. Резерви на відшкодування ризиків кредитної діяльності створюються на вимогу НБУ задля захисту інтересів клієнтів та кредиторів, підвищення стабільності та надійності банківської системи. Резервування під кредитні ризики проводиться за дотримання принципів бухгалтерського обліку та звітності, а саме – принципу обачності, згідно з яким оцінювати активи потрібно так, щоб уникнути заниженню оцінки зобов'язань і витрат та завищенню оцінки активів і доходів комерційних банків.

Діяльність зі створення резервів на відшкодування втрат за кредитними операціями комерційних банків в Україні розпочато ще в у 1995 році. Практика списання безнадійної кредитної заборгованості без визначення конкретних джерел покриття, яка до цього існувала, призводила до виникнення значних розбіжностей між реальним капіталом банків та величиною капіталу, відображеного у фінансовій звітності. За таких умов саме існування банківської системи перебуває під загрозою, а іноземні інвестори не можуть довіряти фінансовій звітності банків і тому зменшують свій ризик, обмежуючи кредитування та висуваючи вимоги щодо готівкового забезпечення акредитивів.

Порядок класифікації кредитів та формування резерву (на той час страхового фонду) вперше у вітчизняній практиці визначено у Положенні НБУ «Про порядок формування і розмір страхового фонду комерційних банків» (Постанова Правління НБУ від 30.06.95 № 167). Цей документ передбачав, що резерв створюватимуть коштом витрат банку, що за остаточним результатом відповідає формуванню резерву за рахунок прибутку до оподаткування, як це і прийнято в міжнародній практиці. Втім, така ініціатива НБУ на той час не мала законодавчої підтримки. Тому протягом 1996–1997-х років комерційні банки мали формувати резерв за рахунок чистого прибутку. Це відчутно загальмувало процес створення резерву, адекватного реальній величині кредитного ризику. Через значні втрати за кредитними операціями в попередні роки та за браком стимулів до створення резервів у повному обсязі українські банки так і не спромоглися остаточно розв'язати цю проблему. Протягом останніх років методика оцінювання кредитного ризику та система класифікації кредитів постійно вдосконалюється.

З позицій сучасної методики бухгалтерського обліку згідно з Міжнародним стандартом фінансової звітності 39 «Фінансові інструменти визнання й оцінка» [2] позики повинні бути визнані неякісними (проблемними, знеціненими) і необхідні резерви повинні бути створені, якщо є підстави припускати, що банк не зможе вчасно одержати належні йому платежі (суму основного боргу та процентні доходи) відповідно до умов кредитного договору. Отже, формування резервів на можливі втрати використовується банками для визнання зниження реальної вартості наданих кредитів. Відповідно до Міжнародного стандарту фінансової звітності 39, знецінення позик може бути реалізовано не лише через створення резервів, а безпосередньо через зменшення балансової вартості позики. Якщо в наступному періоді сума збитку від зменшення корисності зменшується і це зменшення може бути об'єктивно пов'язаним з подією, яка відбувається після визнання зменшення корисності, наприклад, покращання кредитного рейтингу боржника, то попередньо визнаний збиток від зменшення корисності слід сторнувати прямо або коригуючи рахунок резервів.

Банки відповідно до вітчизняного законодавства мають формувати резерви відразу після видачі кредиту, ще не отримавши процентного доходу, або коли отриманого доходу не вистачає для формування резерву. Тому банки формують резерви за рахунок процентних доходів виданих раніше кредитів. У такому випадку доцільніше було б формувати резерви у міру нарахування процентів за користування цим кредитом. Отже, витрати на резервування повністю відповідатимуть нарахованим доходам, згідно з міжнародними принципами бухгалтерського обліку. Як наслідок, витрати на резерви під кредитні операції менше впливатимуть на фінансовий результат діяльності банку.

Сьогодні українські банки формують резерв під заборгованість за всіма видами кредиту в національній та іноземній валютах, зокрема: строкові депозити, які розміщені в інших банках; кошти, що містяться на кореспондентських рахунках, які відкриті в інших банках; кошти за простроченими на термін понад 30 днів нарахованими доходами за кредитними операціями.

З метою розрахунку резерву під кредитні ризики банки мають класифікувати кредитний портфель за кожною кредитною операцією залежно від фінансового стану позичальника, стану обслуговування позичальником кредитної заборгованості та з урахуванням рівня забезпечення кредитної операції. За результатами класифікації кредитного портфеля визначається категорія кожної кредитної операції: «стандартна», «під контролем», «субстандартна», «сумнівна» чи «безнадійна».

Банки класифікують свій портфель також і за іншими активними операціями, що підлягають резервуванню. Диференціацію коефіцієнта резервування залежно від категорій кредитних операцій наведено на рис. 1.

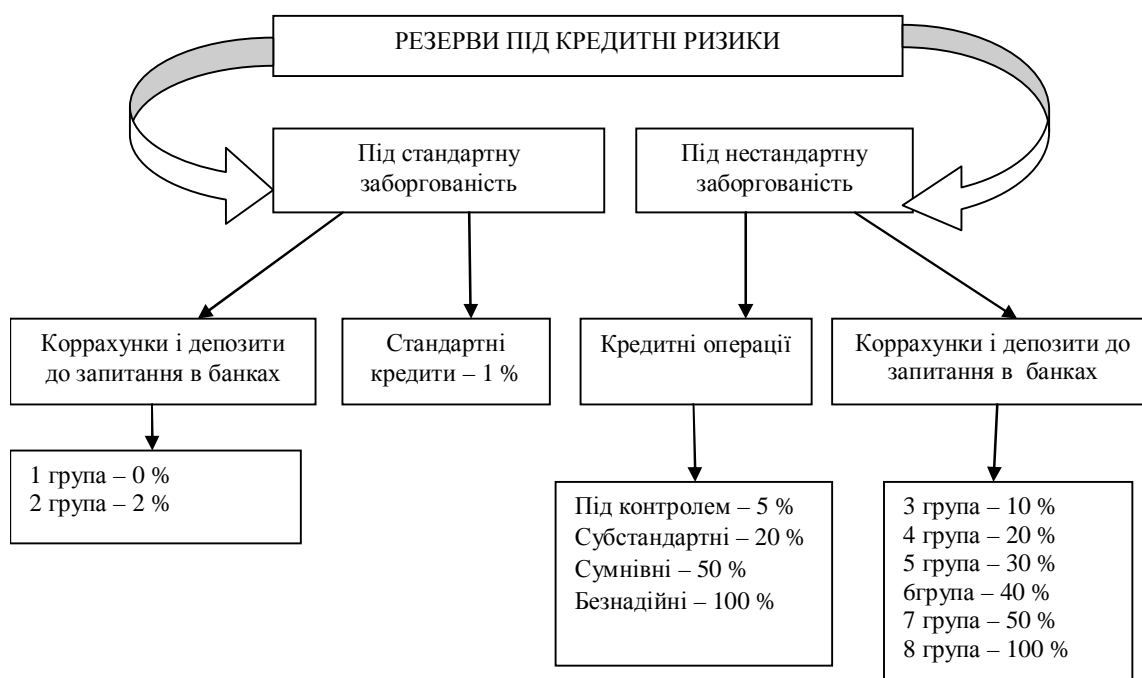

Рис. 1. Диференціація коефіцієнта резервування залежно від категорій банківських операцій

Бухгалтерський облік формування та використання резервів здійснюється відповідно до Інструкції з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України затвердженої Постановою Правління НБУ № 481 від 27.12.2007 р. [1].

Банки відображають формування та збільшення резервів за наданими кредитами такими бухгалтерськими проведеннями:

Д-т Рахунки для обліку відрахувань у резерви (АП 7700, 7701, 7702, 7705, 7706)

К-т Рахунки для обліку резервів (КА 1590, 1592, 1890, 2400, 2401, 2890).

Банк формує або збільшує резерви в іноземній валюті за кожною валютою окремо з урахуванням офіційного курсу гривні до іноземних валют на день проведення операції. Банк відображає в бухгалтерському обліку курсові різниці від переоцінки сформованих спеціальних резервів в іноземній валюті та банківських металах у зв'язку зі зміною офіційного курсу гривні до іноземних валют за рахунком 6204 «Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами».

Комерційні банки здійснюють списання безнадійної заборгованості за рахунок спеціального резерву, здійснюючи при цьому проведення:

Д-т Рахунки для обліку резервів (КА 1590, 1592, 1890, 2400, 2401, 2890);

К-т Відповідний рахунок простроченої заборгованості або рахунок, за яким обліковується актив.

Одночасно здійснюється проведення

Д-т Рахунки для обліку списаної у збиток заборгованості (А 9610,9611)

К-т Контррахунок 9910.

Банк має визнавати зменшення корисності фінансового активу або групи фінансових активів, якщо є об'єктивне свідчення зменшення їхньої корисності внаслідок однієї або кількох подій, які відбулися після первісного визнання активу, і така подія (або події) впливає (впливають) на попередньо оцінені майбутні грошові потоки від фінансового активу або групи фінансових активів, які можна достовірно оцінити.

Основними подіями, які свідчать про зменшення корисності фінансового активу, можуть бути [4]:

а) фінансові труднощі позичальника;

б) порушення умов договору (невиконання зобов'язань, протермінування сплати процентів або основної суми боргу);

в) висока ймовірність банкрутства або фінансова реорганізація позичальника;

г) надання банком пільгових умов з економічних або юридичних причин, пов'язаних з фінансовими труднощами позичальника, які банк не розглядав за інших умов;

г) зникнення активного ринку для фінансового активу внаслідок фінансових труднощів.

Банк визначає суму зменшення корисності як різницю між балансовою вартістю наданого кредиту та теперішньою вартістю попередньо оцінених майбутніх грошових потоків за цим кредитом.

Резерв під кредитні ризики формується в тій валюті, у якій враховується заборгованість і використовується лише для покриття збитків за непогашеною позичальниками заборгованістю за кредитними операціями за основним боргом, стягнення якої є неможливим.

Регулярно на початку кожного місяця у банках проводиться аналіз кредитного портфеля, за допомогою даних якого обчислюють розміри резерву під кредитні ризики. Параметрами аналізу кредитного портфеля банків є: оцінка фінансового стану позичальника; оцінка стану обслуговування позичальником кредитної заборгованості і відсотків за нею; рівень забезпеченості наданих кредитів.

Банк оцінює ризик невиконання боржником зобов'язань та формує резерв у повному обсязі незалежно від розміру його доходів за станом на перше число кожного місяця, наступного за звітним, до встановленого строку подання статистичної звітності за формою № 10 (місячна) «Оборотно-сальдовий баланс банку» [4]. Розмір фактично сформованого резерву за кредитними операціями банків контролюється за даними місячного балансу.

Банк не формує резерву:

– за кредитними операціями між установами в системі одного банку

– для банків із 100 % іноземним капіталом – за розрахунками з материнською компанією, якщо ця компанія має кредитний рейтинг не нижчий, ніж “інвестиційний клас”;

– за коштами, що перераховані Національному банку України.

З втратою чинності Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків [3] перелік банківських операцій, що не підлягають резервуванню значно скоротився, зокрема до них відносились бюджетні кредити, операції фінансового лізингу за коштами, що розміщені банком на умовах субординованого боргу.

Найближчим часом має вступити в дію Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями. Підходи, визначені цим положенням, ґрунтуються на принципах і рекомендаціях Базельського комітету з банківського нагляду, включаючи застосування компонентів кредитного ризику (EAD – експозиція під ризиком, PD – імовірність дефолту боржника/контрагента, LGD – втрати в разі дефолту). Проте норми цього положення ще не адаптовані до реалій банківської діяльності і потребують подальших уточнень під час впровадження в практику діяльності банків. Згідно з цим положенням банк повинен розробляти

внутрішньобанківські положення, а також встановлювати оптимальні, економічно обґрунтовані значення показників оцінки фінансового стану боржників, що забезпечить своєчасну та адекватну оцінку розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями, з урахуванням законодавства України, зокрема нормативно-правових актів Національного банку, особливостей, видів, обсягів та складності здійснюваних операцій.

Висновки і пропозиції подальших досліджень. Отже, в сучасних умовах, формування банками резервів під кредитні ризики проводиться за дотримання принципів бухгалтерського обліку та звітності, а також вимог міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та рекомендацій Базельського комітету з банківського нагляду задля забезпечення надійності та стабільності банківської системи, захисту інтересів вкладників і кредиторів банків. Утім, враховуючи обмеженість кредитних ресурсів та незадовільний стан банківської системи, сьогодні актуальним є зменшення розміру резервів на покриття можливих втрат за кредитними операціями банкам за аналогічного обсягу кредитних операцій за умови впровадження ефективного використання внутрішніх методик оцінки кредитного ризику, регламентованих на законодавчому рівні. Окрім того, можливі втрати за наданими кредитами доцільно було б покривати не лише через створення резервів, а безпосередньо через зменшення балансової вартості наданих позик, що не суперечить положенням міжнародних стандартів бухгалтерського обліку.

1. Інструкція з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України, затверджена постановою Правління НБУ N 481 від 27.12.2007 р. 2. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 39 (МСБО 39) «Фінансові інструменти: визнання та оцінка»: Міжнародний документ від 01.01.2012. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua. 3. Про затвердження Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків: Постанова Правління Національного банку України від 06.07.2000 № 279. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua. 4. Про затвердження Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями: Постанова Правління Національного банку України від 25.01.2012 №23 // zakon.rada.gov.ua. 5. Табачук Г. П. Фінансовий облік у банках : навч. посібник / Г. П. Табачник, О. М. Сарахман, Т. М. Бречко. – К. : «Центр учбової літератури». 2010. – 424 с. 6. Коренєва О. Г. Формування резервів під кредитні операції банками України: відповідність міжнародним стандартам / О. Г. Коренєва, Т. І. Манжелес // Молодий вчений. – 2016. – № 28. – Частина 1. – С. 76–79. 7. Косова Т. Д. Формування резервів за кредитними операціями українських банків: відповідність світовій практиці / Т. Д. Косова, Є. М. Поздняков // Гроші, фінанси і кредит. – 2014. – № 5 (155). – Сі. 401–408. 8. Скаско О. І. Аналіз процедур формування резервів за кредитними операціями / О. І. Скаско, О. Я. Ворожбит // Вісник Львівської комерційної академії. – Серія економічна. – 2011. – Вип. 35. – С. 333–336. 9. Хімчук Г. О. Резерви на можливі втрати по позичках у банківській діяльності // Наукові праці 2008. – Т. 99. – Вип. 86. – С. 57–60.